

CIÈNCIA I CULTURA POPULAR

per Ramon Pascual i Lluvià

La cultura popular, si l'entendem com aquell bagatge de coneixements, actituds i experiències personals, que ha anat passant i enriquint-se de generació en generació, arriba en alguns aspectes a adquirir un valor extraordinari. La majoria dels coneixements haguts per aquest camí, són el fruit de les observacions i experimentacions, ja siguin espontànies o intencionades, dutes a terme per un gran nombre de persones, que els han anat lligant, formant una mena de rosari, al llarg del temps.

Sense cap base científica, al principi, els homes van anar descobrint una sèrie de fenòmens, a partir de conseqüències observables. Així, doncs, en el terreny de la Botànica i de la Medicina, tan lligades en temps antics, les experiències i les tradicions populars sobre les virtuts de les plantes van servir de base pels primers tractats duts a terme per la gent sàvia. La «Materia medica» de Discòrides, posem per cas, n'es un exemple.

En el camp dels bolets, tenim mostres evidents de la influència d'aquesta cultura popular en els estudis seriosos de Mattioli a Itàlia i de Laguna a Espanya. Mentre el mestre italià explica les excel·lències dels bolets comestibles, fiant-se sens dubte dels coneixements populars de la gent del seu temps, el metge segovià, per les mateixes raons, defineix els bolets com un perill per a la humanitat i escriu textos tan sucosos com aquest: «Todos los hongos, generalmente, por escogidos que sean, si se comen sin discreción, quiero decir en grande abundancia, dan la muerte ahogando. (...) Mas, la malignidad se puede corregir, con cocerlos primero mucho en tres o cuatro aguas, hasta que se hinchen todo lo que puedan hincharse; y después de freirlos bien con aceite y adobarlos con pimienta, sal y vinagre, y finalmente, en siendo desta suerte guisados, dar en un muladar con ellos, porque así, yo fiador, que no ofenden...»

Altrament, tota una sèrie de coneixements trets de la cultura popular, han servit sovint a la gent estudiosa que, vestint-los adequadament i donant respostes científiques a aquells fets enunciats intuïtivament, han consolidat moltes idees, hàbits y creences.

Tanmateix, dins de tota aquesta herència, no tot és bo ni encertat i els científics han hagut d'anar garbellant i demostrant la falsedat de moltes tradicions. En l'àmbit dels bolets, tots sabem prou bé l'enfarfec de creences rebutjables que encara avui dia cal erradicar i la dificultat en aconseguir-ho, demostra palesament l'enorme força d'aquesta cultura.

Quan la investigació arriba a unes conclusions determinades que estan en contraposició amb el coneixement a nivell popular o bé aclareixen uns fets fins llavors inexplicables, hom té l'obligació de fer arribar a tothom els resultats obtinguts.

Així, per exemple, en el segle XVI, milers de persones van morir torturades pel «foc de Sant Antoni» i els pobres afectats, amb símptomes de gangrena en cames i braços i espectaculars atacs de bogeria, eren considerats endemoniats. Més tard s'ha sabut que la causa era un fong ascomicet, *Claviceps purpurea*, invasor de les espigues del sègol i no pas el dimoni. Del «foc de Sant Antoni» s'ha passat a dir-ne ergotisme, les seves causes i les seves conseqüències explicades i ha acabat per ser una malaltia poc comuna avui dia, degut al fet que el sègol ha cedit el seu lloc al blat, per obtenir-ne la farina per a fer el pa.

Les propietats al·lucinògenes d'alguns bolets, com el reig bord (*Amanita muscaria*) s'han conegut des de temps molt llunyans i es troben nombroses referències escrites de les conseqüències produïdes per la seva ingestió. Recentment s'han aïllat les metzines causants de les al·lucinacions i s'ha determinat amb exactitud l'estructura de les molècules del muscimol, el muscazone i l'àcid ibotènic.

La farinera borda (*Amanita phalloides*) ha estat un bolet reputat com a metzinós pels entesos boletaires del nostre país i hi ha dites populars que en fan esment: «Del bolet que porti beina, no te'n fiiis: és mala eina». Ja fa temps, Wieland i els seus col·laboradors de la Universitat de Frankfurt, n'han aïllat els productes nocius, la fal·loïdina i les amanitines, i n'han determinat la dosi letal per a l'home. Avui tothom sap que un sol exemplar de 60 grams de farinera borda, conté uns 8 mg d'amanitines α , β i γ , que correspon a la dosi letal per a un home d'uns 80 Kgs de pes corporal.

També, a voltes, la Ciència ha revaloritzat tradicions populars que havien estat menystingudes durant molts anys per la gent culta. Tal és el cas del poder afrodisíac de les tòfones. Estudis recents han hagut de donar la raó a qui la tenia, doncs certs feromones produïts per les tòfones, tenen una significació en el comportament sexual d'alguns mamífers i fins i tot de l'home. (Vegeu «La recherche» Mundo científico, Nov. 1982).

Avui dia, els coneixements en el camp de la Ciència progressen a un ritme accelerat. La investigació dóna resultats espectaculars a curt termini, degut als mitjans de què es disposa. Els descobriments i l'explicació dels fenòmens naturals s'han de posar a l'abast de tothom. D'aquesta manera, la cultura popular s'ha d'alimentar, no tan sols d'un corrent de baix a dalt, diem-ne tradicional, que no cal oblidar i molt menys rebutjar, sinó també d'un corrent de dalt a baix, de respostes més ràpides i fidels i que hom defineix com DIVULGACIÓ.

Vet aquí el repte que hem de fer als nostres científics, perquè facin l'esforç necessari per posar els seus coneixements a un nivell senzill i entenedor per a tothom, que no vol pas dir parlar amb un llenguatge d'èlite, incompreensible per a la majoria, ni amb un llenguatge infantil, deformatador de la veritat.

Crec que és un acte de justícia, si més no, per pagar el deute que la Ciència té amb la cultura popular.